

BIJDRAGE

FRANK CAESTECKER, Universiteit Gent

Vluchtelingen uit Hongarije in 1956 Het Belgische verhaal

De Hongaarse vluchtelingenstroom van 1956 illustreert hoe de internationale gemeenschap een humanitaire crisis snel kan oplossen. De eerste asiellanden werden niet de dupe van hun humanitaire antwoord op het massale verzoek voor bescherming vanwege de vele Hongaren. De vluchtelingencrisis van 1956 toont ook hoe een breed draagvlak voor de bescherming van vluchtelingen de inpassing kan vereenvoudigen. Het wangedrag van een kleine minderheid hoeft daarbij geen negatieve gevolgen te hebben voor de andere vluchtelingen. De context van de Hongaarse vluchtelingencrisis verschilt uiteraard sterk van onze huidige wereld. De economie, de politiek en de media fungeerden op een andere manier. Toch kan een terugblik op de jaren 1950 een nieuw licht werpen op de wijze waarop we de huidige vluchtelingencrisis aanpakken.

Studentendemonstratie in Luik tegen het onderdrukken van de Hongaarse opstand, 8 november 1956. © Belga (Amsab-ISG, Gent)

Inleiding

In oktober 1956 braken straatprotesten uit in Boedapest, Hongarije. Het initiatief ging uit van studenten die opkwamen voor een grotere vrijheid van meningsuiting. Na een week trad de regering af en ging de nieuwe communistische regering onder leiding van Imre Nagy de dialoog aan met het verzet. Nagy probeerde de situatie onder controle te krijgen, maar het verzet radicaliseerde. Nagy beloofde het vertrek van de Sovjet-troepen, vervolgens een meerpartijenregering en op 31 oktober zelfs de uittrede uit het Warschaupact. Hij kon echter totaal geen grip meer krijgen op de gebeurtenissen en verloor ook de steun van Moskou. Partijleider Nikita Chroesjtsjov gaf het Rode Leger het bevel om de orde te herstellen en op 4 november begon de slag om Boedapest. Ongeveer 2700 Hongaren sneuvelden tijdens de drie dagen durende strijd. 35.000 Hongaren werden veroordeeld of geïnterneerd en pas in de jaren 1960 gingen de Hongaarse communistische leiders terug in dialoog met de bevolking.

De brutaliteit van de Sovjetrepressie dreef de bevolking massaal op de vlucht. Ruim 200.000 Hongaren, meer dan 2 procent van de bevolking, vertrok. Vooral de goedopgeleide elite van Boedapest en het verstedelijkte westen van het land verliet massaal het land. En uit alle bevolkingslagen keerden vooral jonge mensen de rug naar hun geboorteland. Boedapest verloor 4 procent van haar inwoners en in de grensstad Sopron trok 12 procent van de bevolking de grens over. Ook criminelen kozen voor de vlucht. Blijkbaar werden de poorten van de gevangnissen geopend en konden niet alleen politieke gevangenen maar ook veroordeelden voor gemeenrechtelijke misdrijven het land verlaten.

Oostenrijk, dat nog maar een jaar opnieuw een soeverein land was en zich neu-

traal opstelde in het Oost-Westconflict, fungeerde als eerste asielland voor 180.000 vluchtelingen. Deze massale emigratie werd, ongeacht de individuele motivatie, collectief erkend als vluchtelingenstroom. De individuele beoordeling van de asielaanvraag, de procedure die asielzoekers sinds de Conventie van Genève (1951) moesten doorlopen, werd vanwege de politieke omstandigheden niet opportuun geacht. De vluchtelingenkampen liepen snel vol en de Oostenrijkse autoriteiten beslisten om de vluchtelingen die met de trein kwamen niet meer toe te laten tot de kampen. Meer dan tien Hongaarse treinen vol vluchtelingen werden, inclusief het treinpersoneel, in het Weense treinstation op zijsporen geplaatst. De vluchtelingen kregen verzorging van enkele hulporganisaties, maar de Oostenrijkse autoriteiten rekenden op een snelle beslissing van de West-Europese democratieën om de treinen te kunnen doorsturen naar hun uiteindelijke bestemming.

Verschillende Hongaren vluchtten ook naar hun oostelijke buur Joegoslavië, die in 1948 uit het communistische blok was gezet. Stalin dulde namelijk niemand in zijn schaduw en hij beschouwde Tito als een bedreiging voor zijn macht. Door Joegoslavië economisch te boycotten maakte hij duidelijk dat communisten, zeker in Centraal-Europa, zijn beleidslijn onvoorwaardelijk moesten aanvaarden. Tito kon evenwel rekenen op steun van het Westen. De Joegoslavische ambassade in Boedapest verleende asiel aan de door Moskou opzijgeschoven regeringsleider Imre Nagy en aan zijn naaste medewerkers. Als statement van hun onafhankelijkheid kon dit tellen. In het zog van Nagy vonden ruim 20.000 Hongaren in de novemberdagen van 1956 een veilig toevluchtsoord in Joegoslavië.¹ Nagy zelf verging het minder goed. Hij verbleef met zijn aanhang drie weken in de ambassade maar werd onder valse

De verantwoordelijke voor het vervoer naar België, mevrouw Lunguich, ontvangt een Hongaarse vluchtlinge in Eisenstadt, Oostenrijk. Naast haar zit een Oostenrijkse politie-inspecteur. De vluchtlinge, zuster Maria-Brigitta van de Orde der Ursulinen is in burgerkleding en te voet de Hongaarse grens overgestoken. © Belga (Amsab-ISG, Gent)

voorwendselen naar buiten gelokt, gearresteerd en in 1958 geëxecuteerd.

Het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR) coördineerde de internationale hulp en slaagde er vlot in om de Hongaarse vluchtelingen in Joegoslavië en Oostenrijk te verspreiden over 35 landen.² In 1958 verbleef nog slechts 10 procent van de vluchtelingen in Oostenrijk. Als eerste asielland bleef dat wel met een kater zitten: de vluchtelingen die niet waren doorgestroomd hadden, zeker op economisch vlak, weinig te bieden. Bij de hervestigingsoperatie was de vluchtelingenpopulatie afgeroomd zodat in Oostenrijk vooral de zogenaamde *hardcore*-groep achterbleef: de zieken en ouderlingen.³

Toch kan de snelle oplossing van de Hongaarse vluchtelingencrisis als een succes worden beschouwd. Dat was het gevolg van zowel politieke als economische factoren. Op economisch vlak speelden de arbeidsmarktnoden van de onthaallanden en het profiel van de vluchtelingengroep mee. Die bestond namelijk vooral uit jonge mannen tussen 18 en 25 jaar die meteen konden worden ingeschakeld in een door een conjuncturele heropleving gespannen arbeidsmarkt. Daarnaast kreeg de vluchtelingenstroom, binnen de korte heropflakking van de Oost-Westtegenstellingen, ook een politieke lading. Het Westen stelde het individuele vrijheidsbeginsel centraal in zijn ideologische strijd met het commu-

nisme. Dit beginsel moest nu ook worden waargemaakt bij de opvang van de vluchtelingen: diegenen die voor de vrijheid kozen, moesten beloofd worden. De solidariteit met de vervolgd van het communisme zorgde voor een breed politiek draagvlak voor de opvang van de Hongaarse 'vrijheidsstrijders'.

De instroom van vluchtelingen in België

De massale vluchtelingenstroom uit Hongarije sijpelde ook door naar België. Hoewel Hongaren in alle West-Europese staten een inreisvisum moesten voorleggen, slaagden enkele honderden vluchtelingen er toch in een asielerzoek in te dienen op Belgisch territorium. Dat werd positief beoordeeld.⁴ De Belgische asielinstanties verleenden hen als 'Conventie-vluchtelingen' bescherming. Net als de andere West-Europese landen bood ons land ook bescherming aan veel andere Hongaarse vluchtelingen. Door de bereidheid van deze landen om Hongaarse vluchtelingen te hervestigen, werden de eerste asiellanden ontlast, wat een snelle oplossing van deze humanitaire crisis in de hand werkte.

Adriaan Geets, de secretaris-generaal van Socialistische Solidariteit/Entraide Socialiste, de vluchtelingenorganisatie van de socialistische zuil, werd midden november 1956 naar Wenen gestuurd om de Belgische hervestigingsoperatie te organiseren. De Belgische socialistisch-liberale regering-

Van Acker IV besloot op voorstel van Geets om vijf van de Hongaarse treinen die in het Weense station stonden, naar België te laten doorreizen. Drieduizend Hongaarse vluchtelingen kwamen tussen 16 en 21 november 1956 in België aan. Zij waren op geen enkele manier geselecteerd, maar bij aankomst bleek de groep vooral uit arbeiders en boeren te bestaan. Een minderheid van de vluchtelingen was hoogopgeleid: 75 universiteitsstudenten en een twintigtal intellectuelen, onder wie zes dokters. De groep bestond vooral uit jonge mannen. De helft van deze vluchtelingen was zelfs jonger dan 21 jaar. En van de 1510 die 21 of jonger waren, was bijna de helft niet-begeleid.⁵

De 3014 vluchtelingen werden opgevangen in vijf kazernes die ter beschikking waren gesteld door het ministerie van Defensie. De overheid organiseerde de opvang echter niet zelf maar besteedde die uit aan vluchtelingenorganisaties. Vijf humanitaire organisaties, waarvan drie verbonden aan een zuil (Socialistische Solidariteit, Caritas Catholica en de liberale vluchtelingenorganisatie) samen met het Rode Kruis en de oecumenische organisatie van pastoor Harts, verzorgden de opvang. Elke organisatie beheerde een kazerne. Deze organisaties regelden de opvang, ze zochten onderdak voor de vluchtelingen én ze begeleidden hen naar een arbeidsplaats. De overheid trok hiervoor 10 miljoen frank uit. De organisaties deden ook een publieke oproep voor hulp bij de opvang van de vluchtelingen. Steunbetuigingen in

Tabel 1: 3014 Hongaarse vluchtelingen uit Oostenrijk hervestigd in België, 1956-1966⁶

	Mannen	Vrouwen	Kinderen -15 jaar	Geen gegevens
	2150	490	294	80
van wie 19-21 jaar	773			
van wie 15-18 jaar	443			

BLOEDEND HONGARIJE

Kommilito, Kommilitoneske,

30.000 vluchtelingen uit het ontredderd Magyarenland vinden gastvrijheid in het Westen. Onder hen: honderden studenten, voor wie de weg terug naar de universiteiten in eigen land, lange maanden versperd kan blijven.

OP ZONDAG 4 NOVEMBER te 7 uur 57 slingerde radio-kossuth deze noodkreet in de eter:

"Helpt Hongarije, helpt het Hongaarse volk, helpt de schrijvers, de geleerden, de arbeiders, de Hongaarse boeren. Helpt onze intellectuele arbeiders: Ter hulp! Ter hulp!"

Studenten: ons antwoord!

dat is: de verontwaardiging over het moordlustig Russisch ingrijpen, te Brussel gemanifesteerd!

dat is: de ronseling van materiële en medische hulp!

dat is: wat ieder volgens eigen overtuiging en beschouwing voor de strijd heeft ingezet!

Er kan meer!

de oproep van de vrijheidsstrijders, kunnen wij, studenten op eigen manier beantwoorden. De N. S. G. stelt voor:

De Studentengemeenschap neemt twee Hongaarse meisjesstudenten aan!

dit zal ons een fierheid zijn!

door een kleine vrijwillige bijdrage, kan ieder van ons helpen instaan voor het onderhoud, het verblijf, de kleding, de studie.

wanneer u ernstig voor deze zaak te vinden zijt, vul dan onderstaande verklaring in. Daardoor verbindt u zich, geheel vrijwillig, maandelijks 20 fr. over te hebben voor het onderhoud van de Hongaarse studentinnen. Dit tot de geldelijke middelen voldoende zullen zijn (max. 6 maanden). N. S. G. Postcheckrekening nr 4817.26.

VERKLARING

Ik wens in te staan voor het helpen dragen van de onderhoudskosten van twee Hongaarse studentinnen gedurende dit academisch jaar.

Ik verbind me derhalve, geheel vrijwillig, gedurende max. 6 maand een maandelijks bijdrage te leveren van 20 fr.

NAAM en VOORNAAM: _____

ADRES: _____

FAKULTEIT: _____

JAAR: _____

Handtekening, _____

wil de ingevulde verklaring afgeven samen met een eerste bijdrage van 20 fr.

Oproep tot steun voor twee Hongaarse studentinnen in België. (Archief Universiteit Gent)

de vorm van vacatures en huurwoningen stroomden binnen. Deze breedgedragen solidariteit vereenvoudigde het werk aanzienlijk.⁷

Vier van de vijf kazernes sloten hun poorten eind 1956. De vluchtelingen stroomden immers snel door naar de arbeidsmarkt. Ze

vestigden zich vooral in industriële gemeenten in Wallonië. De arbeidsmarkt in deze periode van opgaande conjunctuur bood heel wat kansen. Vooral de mijnsector had een nijpend tekort aan ondergrondse arbeiders. De ramp van Marcinelle, in augustus 1956, had de populariteit van het beroep nog

verder afgezwakt. Daardoor kon een kwart van de Hongaarse vluchtelingen in de herfst van 1956 aan de slag in de mijnindustrie.

Al sinds 1930, toen de overheid de immigratie naar België begon te beheren, werden nieuwkomers stelselmatig naar de mijnen afgeleid. In jaren van laagconjunctuur was de mijn zelfs de enige arbeidsplaats waar ze nog welkom waren. De overheid zag erop toe dat immigranten geen Belgen verdrongen op de arbeidsmarkt. De mijnsector had daardoor een quasi-monopolie op hun tewerkstelling. In de loop van de jaren 1950 stelde de overheid echter vast dat de bouw, de ijzermetallurgie, de steengroeven en de dienstverlening in private huishoudens een structureel arbeidstekort kenden. Immigranten mochten vanaf dan ook aange trokken worden voor deze jobs. De snelle plaatsing van de Hongaarse vluchtelingen in die sectoren met een structureel tekort aan arbeidskrachten lag voor de hand, vooral gezien hun veelal jonge leeftijd, het taalprobleem en de noodzaak om snel een baan te vinden. Toch waren deze sectoren, inclusief de mijnsector, eind december 1956 samen slechts goed voor de helft van de plaatsingen van Hongaarse vluchtelingen. De andere helft vond buiten deze zogenaamde secundaire arbeidsmarktsegmenten werk. De overheid stelde immers, ingaande tegen het bestaande immigratiebeleid, de integrale Belgische arbeidsmarkt open. Op die manier konden de Hongaren een baan zoeken in overeenstemming met hun kwalificaties.⁸ De overheid maakte hiermee duidelijk dat de opvang van de Hongaarse vluchtelingen een humanitaire missie was en geen rekruteringsoperatie voor industrieën met arbeidstekorten. Die genereuze houding werd in de pers positief onthaald.⁹

De hulporganisaties deden er alles aan om vacatures te vinden in overeenstemming met de kwalificaties en ervaring van de vluchtelingen. Velen konden daardoor

hun oude beroep weer opnemen. Zo werden de bestuurders van de vijf Hongaarse treinen door de NMBS tewerkgesteld.¹⁰ De vluchtelingenorganisaties contacteerden ook luchtvaartmaatschappij Sabena voor het plaatsen van twee Hongaarse piloten. Dit viel niet in goede aarde bij de mijn directies. Zij meenden dat de hulporganisaties hun sector zoveel mogelijk probeerden te mijden.¹¹

Hoe dan ook, de conjuncturele opleving, het genereuze onthaalbeleid en de inspanningen van de vluchtelingenorganisaties, samen met de solidariteit van de Belgische samenleving, maakten dat de drieduizend Hongaarse vluchtelingen hun leven een nieuwe start konden geven. De universiteitsstudenten die aankwamen in november 1956, konden veelal dankzij een studiebeurs hun universitaire opleiding afwerken.¹²

Al snel bleek evenwel dat niet alle vluchtelingen zich schikten naar het voor hen voorziene inschakelingstraject. Een aantal verliet al in november de onthaalcentra en ging bedelen, zich beroepend op de solidariteit met het anticommunistische Hongarije.¹³ Anderen wilden naar Frankrijk of Duitsland. Maar het bleek eenvoudiger om Hongarije te verlaten dan de Belgische grens over te steken. Rondtrekken zonder enige bron van inkomsten was bovendien strafbaar en kon leiden tot een veroordeling als landloper. De autoriteiten overwoogen om deze vluchtelingen gedurende een aantal maanden gedwongen te plaatsen in de landloperskolonie van Merksplas. Maar uiteindelijk besliste de minister om ze een tweede kans te geven. Een veertigtal vluchtelingen werd teruggebracht naar de kazernes, waar de hulporganisaties alle middelen moesten uitputten om hun 'herklassering' te verzekeren.¹⁴ Deze vluchtelingen werden door de hulporganisaties bestempeld als 'asocialen'. Ze waren vooral afkomstig uit Ilkovic, de stationsbuurt van Boedapest die

berucht was om haar kansspelen, prostitutie en andere kleine criminaliteit.¹⁵ Sommigen hadden blijkbaar een gerechtelijk verleden. Anderen bleven de mogelijkheden van hun herwonnen vrijheid aftasten.¹⁶ De doorstroming van deze vooral jonge vluchtelingen verliep dan ook allesbehalve vlot. De vluchtelingenorganisaties voelden zich bijwijlen machteloos. Ze hadden geen enkel drukkingsmiddel om hen aan te zetten zelf in hun onderhoud te voorzien. De jongeren wilden hun eigen leven richting geven en waren bijzonder veeleisend. Ze vroegen voortdurend geld van de hulporganisaties en weigerden de hun aangeboden jobs. Omdat de lonen volgens hen te laag waren en omdat ze niet uit Hongarije gevlucht waren om de ene vorm van slavernij te vervangen door een andere. Dronkenschap werd een plaag. Toen de vluchtelingen te agressief werden, riep de kampeiding rijkswachters te hulp. Die tussenkomst onttaarde in een regelrechte knokpartij. Drie twintigjarigen werden later zelfs veroordeeld tot een maand gevangenisstraf wegens weerspanning tegen de rijksmacht.¹⁷ Deze incidenten bleven echter binnenskamers. De pers berichtte niet over deze kleine minderheid, maar schreef vooral over de Hongaarse vrijheidsstrijders en het succes van de opvangoperatie.¹⁸ Uiteindelijk konden alle vluchtelingen in de loop van januari 1957 geplaatst worden en sloot ook de laatste kazerne de poorten.

Ondertussen was de hervestigingsoperatie eind 1956 nog wat verbreed dankzij private sponsors. Een duizendtal vluchtelingen kreeg in Oostenrijk een individueel visum voor België, omdat Belgische inwoners zich financieel engageerden om alle kosten te dragen. Vooral Hongaarse immigranten die voor de Koude Oorlog naar België waren getrokken, lieten op die manier hun familieleden overkomen. Ook enkele Hongaren die als kind in de tweede helft van de jaren 1940

gedurende een zomer in een Belgisch gastgezin waren opgenomen in het kader van een Caritas Catholica-steunoperatie voor Hongaarse katholieken, deden opnieuw een beroep op hun gastgezin dat hen naar België liet overkomen.¹⁹

België trekt Hongaarse vluchteling-arbeidsmigranten uit Joegoslavië aan

In de loop van 1957 vestigden zich nog eens tweeduizend Hongaarse vluchtelingen, die na het neerslaan van de opstand naar Joegoslavië waren gevlucht, in België. En dat vooral op aandringen van het mijnpatronaat dat verlegen zat om mijnwerkers. Tot 1956 vormde Italië een groot arbeidsreservoir waaruit het Belgische mijnpatronaat kon putten. Maar na de mijnramp van Marcinelle op 8 augustus 1956 sloot Italië zijn arbeidsmarkt af voor de onveilige Belgische mijnen.²⁰ In 1957 gaf de overheid haar goedkeuring voor de rekrutering van 2500 Hongaren in Joegoslavische kampen. Ongeveer de helft van de vacatures werd gereserveerd voor de mijnsector, de andere vacatures situeerden zich in de zware industrie en de bouw. Deze Hongaren werden niet zozeer beschouwd als vluchtelingen als wel als arbeidsmigranten. Daarom kregen ze geen integrale toegang tot de arbeidsmarkt. Zij waren gebonden aan de industriële sector waarvoor ze aangeworven waren. Traditioneel werd bij dergelijke rekruteringsakkoorden een terugkeerclausule bedongen om desertie uit de sectoren waarvoor deze mensen gerekruteerd werden, te vermijden. De Joegoslavische autoriteiten weigerden echter deze clausule te aanvaarden. Een informele gentlemen's agreement maakte de terugkeer van een ongewenste vluchteling wel mogelijk, op voorwaarde dat België een andere vluchteling zou hervestigen.²¹

Hongaarse vluchtelingen

*Het Rode Kruis
van België
helpt de Hongaarse
vluchtelingen.*

0:05 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:52 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

1:04 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

0:58 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:46 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:26 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

2:34 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:23 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

1:22 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

1:47 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

3:42 / 5:35

Hongaarse vluchtelingen

4:41 / 5:35

Tabel 2: De aankomst in België van 2062 Hongaarse vluchtelingen uit Joegoslavië, 1957²²

	Mijnwerker	Andere arbeider/ arbeidster	Niet-werkende gezinsleden	Van wie echtgenotes	Van wie kinderen tot 10 jaar
06/05/1957	267	54	154	66	63
22/05/1957	52	278	170	81	67
29/05/1957	12	159	332	131	147
28/08/1957	551	-	33	27	3
Totaal	882	491	689	305	280

Niet enkel deze weinig afdwingbare terugkeer onderscheidde de rekrutering van arbeiders in de Joegoslavische vluchtelingenkampen van een klassieke rekruteringscampagne. Vluchtelingen kregen normaal gezien op basis van de Conventie van Genève na drie jaar toegang tot de integrale arbeidsmarkt, terwijl dat voor andere nieuwkomers in België kon oplopen tot tien jaar.

Bij deze rekruteringsmissie werden naast vertegenwoordigers van de publieke arbeidsbureaus ook vertegenwoordigers van de vluchtelingenorganisaties betrokken. De vluchtelingen werden vooral op hun arbeidsbekwaamheid geselecteerd. Maar terwijl bij een klassieke rekruteringsmissie vooral ongehuwde jonge mannen werden aangetrokken, selecteerde de Belgische rekruteringsmissie nu ook mannen met een gezinslast. En het ging niet enkel om ongeschoolde arbeidskrachten, maar ook om hooggekwalificeerde vluchtelingen.²³

Tot de zomer van 1957 bleef de opvang van Hongaarse vluchtelingen dus vooral een humanitaire operatie. Ook uit Oostenrijk werd in 1957 nog een selectieve groep toegelaten: 155 Hongaarse studenten mochten in België hun universitaire studies afwerken en 175 minderjarigen konden een beroepsopleiding volgen. Deze beurzen werden gefinancierd door Amerikaanse en Belgische partners,

zowel publiek als privaat.²⁴ Bij een laatste operatie in de zomer van 1957 waarbij nog eens duizend vluchtelingen exclusief voor de mijnen mochten gerekruteerd worden, werden de humanitaire overwegingen in vergaande mate genegeerd. De liberale minister van Justitie Lilar vond dat België al genoeg had gedaan voor de vluchtelingen en dat de tewerkstelling van vluchtelingen die lang in een kamp hadden verbleven, te moeizaam verliep.²⁵ Dat nu expliciet in het bilaterale akkoord met Joegoslavië werd aangegeven dat vluchtelingen die niet in de mijn konden of wilden werken, binnen de eerste zes maanden mochten gerepatriëerd worden, maakte duidelijk dat het om een economisch en niet meer om een humanitair gemotiveerde rekrutering ging. De katholieke hulporganisatie Caritas desolidariseerde zich van deze operatie en bekritiseerde het wegvallen van het humanitaire aspect. Volgens hen zouden sommige vluchtelingen zich enkel melden om Joegoslavië te kunnen verlaten. Wanneer ze in België de mijn verlieten, zou hun desertie de vluchtelingenorganisaties kunnen betrekken bij de delicate gedwongen repatriëring.²⁶ Adriaan Geets van Socialistische Solidariteit daarentegen maakte geen punt van de sterkere invloed van economische belangen. Zijn hoofdberoep was om vluchtelingen de kans te geven de Joegoslavische kampen te verlaten.

Het quotum voor de Belgische mijnen geraakte slechts voor de helft ingevuld. Hierdoor hervestigden zich in de loop van 1957 ruim tweeduizend Hongaarse vluchtelingen op voorwaardelijk wijze in België. Velen van hen hadden gedurende de eerste drie jaar enkel toegang tot de secundaire arbeidsmarkt en voor de laatste zeshonderd was zelfs binnen de eerste zes maanden een terugkeer naar Joegoslavië voorzien als ze het mijnwerk de rug toekeerden.²⁷ Al tijdens de reis van dit laatste konvooi, eind augustus, bleek dat niet iedereen de Belgische mijn als eindbestemming zag. De 23-jarige Fejfel Ferenc sprong in Duitsland uit de trein. Naar eigen zeggen met zestig anderen. De Duitse autoriteiten arresteerden hem en brachten hem naar België, waar hij toch aan de slag ging in de mijnen. Maar na twee weken mijnarbeid legde hij het werk neer. Het mijnwerk was niets voor hem.²⁸ Ook 21 andere Hongaarse vluchtelingen, die samen met hem uit Joegoslavië vertrokken waren, weigerden kort na hun aankomst nog in de mijn te werken. Een harpstudent riep bijvoorbeeld gezondheidsredenen in.²⁹ Het mijnpatronaat kon in het verleden steeds rekenen op de harde hand van de staat om immigranten die enkel en alleen waren toegelaten om het arbeidstekort in de mijnen te lenigen, daar ook toe te dwingen. De liberale minister van Justitie Lilar besloot, in overeenstemming met het mijnpatronaat, krachtadig op te treden en hun repatriëring naar Joegoslavië af te dwingen. Daarmee wilde hij aan de andere vluchtelingen die in de mijn werkten duidelijk maken dat ze zich aan de afspraak moesten houden. Het mijnpatronaat was bereid alle kosten te dragen, inclusief de reiskosten van de begeleidende rijkswachters. Onder druk van de internationale vluchtelingenorganisatie UNHCR en de Belgische vluchtelingenorganisaties breidde de socialistische minister van Arbeid Léon Troclet de tewerkstellingsmogelijkheden

voor deze mijndeserteurs echter uit naar andere sectoren met arbeidstekorten, met name de ijzermetallurgie, de steengroeven en de landbouw. In oktober 1957 werden Ferenc en de andere Hongaren die halsstarrig weigerden nog in de mijn af te dalen overgebracht naar een Brussels opvanghuis van de vluchtelingenorganisaties. In Brussel werd voor hen bemiddeld voor een andere arbeidsplaats binnen de secundaire arbeidsmarkt. Zo werden slechts voor twaalf Hongaren repatriëringsonderhandelingen gestart met de Oostenrijkse en Joegoslavische autoriteiten. Uiteindelijk werden alleen de negen minst handelbare vluchtelingen op 22 december 1957 onder rijkswachtbegeleiding naar Joegoslavië gestuurd. Drie van hen, onder wie Ferenc, konden de beide rijkswachters echter verschalken en verdwenen in een Duits station in de massa. Uiteindelijk werden zes Hongaarse vluchtelingen uitgelijverd aan de Oostenrijkse autoriteiten die hen op hun beurt waarschijnlijk aan Joegoslavië uitleverden.³⁰

De drie ontsnaptten werden opgenomen in een Duits vluchtelingenkamp in Neurenberg. Ferenc kreeg op zijn verzoek de toelating van de Duitse autoriteiten om het vluchtelingenkamp te verlaten. Hij keerde al liftend terug naar België en meldde zich bij Adriaan Geets in Brussel. Om zijn uitwijzing te vermijden, bezorgden de vluchtelingenorganisaties hem een arbeidsplaats als *domestique* in een klooster. Na een jaar veranderde hij van werk en werd hij butler bij een graaf. Hij reisde met zijn werkgever mee – om die reden had hij een Belgisch paspoort – en speurde intussen de arbeidsmarkt in het buitenland af. De uitbater van hotel Kussnacht in Zürich vroeg voor hem een arbeidsvergunning aan, maar de Zwitserse autoriteiten weigerden. Daarop keerde hij terug naar België, waar hij snel een nieuwe baan vond. De volgende jaren werkte hij vooral als butler bij de adel. Hij

Ams, le 18 Mars, 1958.

E 4 - 3 - 1958

Monsieur, 2004

Monsieur Fejfel Ferenc vous accuse réception de votre lettre du 18 février et vous en remercie.

Il me prie de vous faire part de toute sa reconnaissance pour l'aide que vous désirez lui apporter concernant le travail.

Depuis une semaine, ce Hongrois est à notre service comme domestique. Nous sommes très satisfaits de son travail et de son comportement. Espérons qu'il continuera de la sorte.

Trouvez agréer, Monsieur, l'assurance de nos meilleurs sentiments distingués.

Mère M. Emily
Religieuses Ursulines -
r. President Wilson 5.
Ams.

bleek niet echt trouw aan zijn werkgevers, maar zijn charmes en zijn aureool van vrijheidsstrijder maakten dat hij telkens nieuwe kansen kreeg. In 1963, na vijf jaar werken in België, besloot hij zijn kans te wagen in Duitsland. België, het land dat hem een hervestiging in de mijnen had aangeboden, speelde geen rol meer in de verdere vrijheidsstrijd van Ferenc.

Hongaarse vluchtelingen verlaten België, 1956-1959

Vele vluchtelingen die in de herfst van 1956 werden hervestigd in België, hadden niet voor ons land gekozen. Tijdens de noodoperatie was het ontlasten van Oostenrijk de eerste bekommernis. De individuele aspiraties van de vluchtelingen waren hieraan ondergeschikt. Sommige Hongaarse vluchtelingen die in de herfst van 1956 collectief naar België waren gebracht, bleken familie in Duitsland of Frankrijk te hebben. Een Hongaarse jongere was zelfs geboren in Frankrijk. De plotse mobiliteitsvrijheid waarvan deze, vooral jonge mannen hadden geproefd, maakte dat verschillende vluchtelingen beslisten om zelf hun bestemming te kiezen. Ze moesten echter noodgedwongen op hun stappen terugkeren.³¹

Tegen het eind van de jaren 1950 ruilden velen België dan toch in voor een ander land, maar het aantal Hongaren in België nam vooral af door de terugkeer naar Hongarije. Ondanks de heropflakking van de spanningen tussen Oost en West naar aanleiding van het neerslaan van de Hongaarse opstand, bleef voor de meeste Hongaarse vluchtelingen de mogelijkheid open om zonder veel risico terug te keren. De meeste

Brief van de Ursulinen aan Entraide Socialiste waarin ze hun tevredenheid uitspreken over het werk en gedrag van Fejfel Ferenc. (Amsab-ISG, Gent)

vluchtelingen waren immers geen politieke activisten en hadden weinig te vrezen bij thuiskomst. Anderhalf jaar na de Sovjetinval maakte ongeveer 10 procent van het totaal aantal Hongaarse vluchtelingen van deze kans gebruik.³² Ook 10 procent van de toen drieduizend vluchtelingen in België besliste tegen maart 1957 om zich te laten repatriëren naar Hongarije. Zo was een Hongaarse mijnwerker zwaar ontgoocheld omdat hij om medische redenen afgekeurd was voor arbeid in de Belgische mijnen. Terugkeren naar Hongarije leek hem de enige optie.³³

Het aantal vluchtelingen dat in België verbleef na november 1956 nam niet alleen af door hun terugkeer, maar ook omdat ze toch doorreisden. Een belangrijk aantal van de in België opgenomen vluchtelingen zag ons land immers slechts als een doorgangland voor een definitieve emigratie overzee. Al in de winter van 1956 klopten ze aan bij de ambassades om in aanmerking te komen voor hervestiging, vooral op het Amerikaanse continent. Dit bleek niet zo eenvoudig, omdat bijvoorbeeld de Verenigde Staten de hervestigingsoperatie enkel vanuit Oostenrijk, het eerste asieland, organiseerden. Canada, Zweden, Frankrijk en Australië waren wel bereid om Hongaarse vluchtelingen uit België op te nemen.³⁴

De problematische inpassing van alleenstaande minderjarige vluchtelingen

Vooral problemen met minderjarige vluchtelingen sleepten lang aan. Imre Schumeth, die als minderjarige naar België kwam, evoeerde deze periode in zijn leven in een interview in 2006 afgenomen door Jessica Langouche als een grote bevrijding: 'Ik was nog geen 16 jaar toen ik van ons dorp naar Oostenrijk trok ... de derde, vierde december ... Er was geen "conflict" met de één of de andere waardoor dat ik weg moest, nee,

dat niet. En dan ja, dan kwam de gelegenheid van die revolutie toen ... Mijn broer die was al vroeger weg en mijn ouders zijn gebleven ... Ik was onttrokken aan het ouderlijk gezag ... Daar in Oostenrijk ... ik was tot niets gebonden he. Ik kon gaan waar dat ik wilde ... Ik kon die kamp verlaten, mocht buitengaan wanneer ge wilt. Dat was dus maximum van vrijheid wat ik ooit gehad heb. Echt. Sedert toen en nog tevoren nooit gehad. Daarom, dat was de mooiste periode van mijn leven ... Ik kwam naar België, dan moest ik weer natuurlijk schikken naar zekere orde van de school ... Dan komen er anderen die u proberen overmeesteren of zo ... dat vond ik niet al te geestig ... Dan was al je vrijheid een beetje ingeperkt.³⁵

Aanvankelijk plaatsten de vluchtelingenorganisaties deze jongeren bij gezinnen. Maar meestal verliep dat allesbehalve vlot. Uiteindelijk werden ze vooral collectief gehuisvest waarbij een verantwoordelijke van de vluchtelingenorganisatie als voogd optrad. Vele jongeren waren getraumatiseerd, konden de vrijheid niet aan of wezen elke inbreuk op hun pas verworven vrijheid af. Na enkele slechte ervaringen weigerden verschillende scholen deze jongeren nog in te schrijven. Er werd geprobeerd het haantjesgedrag van de jongeren te verminderen door hen in kleinere groepjes te huisvesten en hen over meer scholen te spreiden. Enkele jongeren, die problemen stelden, keerden terug naar Hongarije. Een klein aantal onhandelbare minderjarigen werd zelfs doorverwezen naar de kinderrechter om hen te interneren of te colloqueren.³⁶ De problematische inpassing van de alleenstaande minderjarige vluchtelingen kende zelfs een dramatisch hoogtepunt. Vier jonge Hongaren – de jongste was waarschijnlijk maar 14 jaar – beroofden en vermoordden in Erps-Kwerps een taxichauffeur.³⁷ De Hongaarse vluchtelingen waren bang dat deze moord hen in een slecht daglicht zou stellen,

maar het incident had weinig invloed op hun aanvaarding in de Belgische samenleving.

De vluchtelingen die terugblikken op hun onthaal in België hebben enkel lovende woorden voor de houding van de Belgische samenleving.³⁸ Imre Schumeth herinnert zich – in een interview met Jessica Langouche – de neerbuigende houding van sommige mensen als enig storend element: ‘Zij maken misbruik ... van door andere mensen te laten zien “kijk, ik doe dit voor die mensen of doe dat voor die mensen”. Ik werd wel zoiets gewaar in die zin hoor. En nog iets anders. Het is ook een beetje aanverwant daaraan. Ja, “die arme Hongaren zo he”. Dat viel wel voor ..., dat onthoud je ..., dat is niet echt aangenaam.’

De Oostenrijkse sociale psycholoog Hans Strotzka merkte deze houding ook in zijn land op: de Hongaarse vluchtelingen werden in een rol van passieve hulpeloosheid geduwd. De Oostenrijkse hulpverlener hoefde zo de vluchtelingen niet als zijn gelijke te beschouwen maar kon comfortabel hulp bieden als dominante partij.³⁹

De Hongaarse vluchtelingen gaan op in de Belgische natie

De beslissing om een nieuw bestaan op te bouwen in België werd voor veel Hongaren pas definitief in de jaren 1960. De inpassingsproblemen, vooral bij de minderjarige vluchtelingen, waren tegen dan door passende maatregelen beheersbaar geworden en de Hongaarse gemeenschap was na 1957 nog nauwelijks aangevuld met nieuwe immigranten. In 1958 deed België wel een laatste inspanning om Oostenrijk te ontlasten van de *hardcore*-groep. 250 Hongaarse vluchtelingen, vooral ouderen, werden hervestigd in ons land. In 1961 kwam een volkstelling op 6923 Hongaren in België. Ze woonden vooral geconcentreerd in Luik en Brussel en waren grotendeels

Modèle A.

ENTRAIDE SOCIALISTE
Secours International

CENTRE de Schluon Date 31 Mars 1966

Contrôle du Mouvement

Nom du pensionnaire : _____ Nationalité : Hongrois
Prénom : _____ Date de naissance : 5 septembre 1938
Etat-Civil : (~~marie~~ - célibataire - divorcé) veuf
Nom de l'épouse (uniquement si elle est hébergée au Centre) : _____
Prénom : _____ Date de naissance : _____
Nationalité : _____

Date d'entrée au Centre : 31 Octobre 1958
Date de départ du Centre : 31 Mars 1966 pour la Suisse
Motif du départ : (décès - hospitalisation - travail - voyage - etc.) _____

VERSO →

Inschrijvingsfiche van de organisatie Entraide Socialiste. (Amsab-ISG, Gent)

gegroeid uit de groep die in 1956 massaal uit Hongarije was gevlucht.

België nam in totaal iets meer dan 7000 vluchtelingen op. Een deel daarvan keerde terug of trok verder. Maar de grote meerderheid bleef in België. Na 1966 dienden de Hongaarse vluchtelingen massaal een aanvraag tot naturalisatie aan. De verblijfsduur vereist voor naturalisatie was immers tien jaar. In de tweede helft van de jaren 1960 bestond de groep van genaturaliseerde Belgen zelfs voor meer dan 10 procent uit Hongaren. Zij braken hiermee juridisch met de Hongaarse natie, maar sneden zeker niet alle banden door. Integendeel, het verwerven van de Belgische nationaliteit was er juist op gericht deze banden te versterken. Als vluchteling was het hun immers niet toegelaten naar hun geboorteland te reizen, ook niet

voor vakanties. Zodra ze in België juridisch geassimileerd waren, konden ze echter wel onder Belgische bescherming, hun familie in hun geboortestreek opzoeken. De Hongaarse vluchtelingen moesten hiervoor wel een hoge prijs betalen: een naturalisatie kostte in 1964 16.000 Belgische franken. Iemand met een gemiddeld inkomen moest daarvoor een paar maanden werken.⁴⁰ Het aantal inwoners met de Hongaarse nationaliteit slonk in de loop van de jaren 1960. Van de 6923 Hongaren in België in 1961 was in 1970 nog slechts de helft over. Die 3663 Hongaren gingen de volgende decennia verder in de Belgische natie op: in 1981 woonden 1112 Hongaren in België om verder af te zakken tot slechts 720 Hongaren in 1991.

Pas vanaf de jaren 1990, met het verdwijnen van het IJzeren Gordijn, kregen de

Hongaarse vluchtelingen van 1956 opnieuw de keuze tussen België en Hongarije. Deze Belgen van Hongaarse origine hadden ondertussen de pensioenleeftijd bereikt en velen begonnen tussen beide landen te pendelen. Een aantal besliste zelfs om terug te keren naar het land dat ze bijna veertig jaar geleden hadden verlaten.

- 1 L.W. HOLBORN, *The International Refugee Organization: A Specialized Agency of the United Nations: Its History and Work, 1946-1952*, I, Oxford: Oxford UP, 1956, p. 403; Michael R. MARRUS, *The Unwanted: European Refugees in the Twentieth Century*. New York: Oxford UP, 1985, pp. 359-361.
- 2 154.309 Hongaarse vluchtelingen die in Oostenrijk werden opgevangen, konden verder emigreren, van wie 32.000 naar de Verenigde Staten, 37.000 naar Canada, 21.000 naar Groot-Brittannië, 15.000 naar de Duitse Bondsrepubliek, 13.000 naar Frankrijk en Zwitserland, 11.000 naar Australië, 7000 naar Zweden, 2000 naar Israël, 3500 naar Nederland, 1200 naar Noorwegen en Denemarken. Er zijn geen cijfers voor de verdere emigratie van de 20.000 vluchtelingen die tijdelijk opgevangen werden in Joegoslavië. Het aantal voor de Verenigde Staten en Canada liep door een verdere emigratie nog sterk op. Zo wordt geschat dat de Verenigde Staten uiteindelijk 80.000 Hongaarse vluchtelingen opnamen. Zie: Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984*, Wenen, 1985, p. 223; Erwin SCHMIDEL, *Die Ungarnkrise 1956 und Österreich*, Wenen, 2003; G. LOESCHER & J.A. SCANLAN, *Calculated Kindness: refugees and America's Half-Open Door, 1945 to the Present*. New York/Londen: Free Press (Macmillan), 1986, p. 52; Tony KUSHNER & Katharine KNOX, *Refugees in an Age of Genocide; Global, National and Local Perspectives during the Twentieth Century*, Londen: Frank Cass, 2001, pp. 244-254; A. KOVI, Hongaarse immigratie na 1956. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis*, (1987)100, pp. 446-451.
- 3 Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984 [...]*, p. 223.
- 4 Begin 1957 kwamen 177 individuele Hongaarse asielzoekers in België, al dan niet legaal. Zie: Archief Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen (AHCRCB), Brussel (nu Genève), maandrapporten 1956 en 1957.
- 5 Archief Rode Kruis (ARK), Rapport *Accueil des réfugiés hongrois en Belgique*, 01/06/1957 en *Hongaarse vluchtelingen*, caisse n. 34.

- 6 Algemeen Rijksarchief Brussel (ARAB), Archief Dienst Vreemdelingenzaken (ADVZ), 312 (I) (oude nummering); Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, directives d'administration, 26, 11/12/1956.
- 7 Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, Rapport intermédiaire sur le projet d'orientation professionnelle et de placement en Belgique, 10/1957.
- 8 Minister van Arbeid Troolet in: *Parlementaire Handelingen*, Kamer, 27/11/1956, pp. 13-14.
- 9 *Témoignage chrétien*, 30/11/1956; *La Meuse*, 29/11/1956; *La Cité*, 13/12/1957.
- 10 De sociale dienst van de NMBS verklaarde zich immers bereid om de vluchtelingen die werkten bij de spoorwegen te hunnen laste te nemen. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (I), Verslag 16-21/11/1956.
- 11 Rijksarchief Hasselt, Fedechar, Commission de la Main-d'oeuvre, 06/12 en 10/12/1956.
- 12 ARAB, ADVZ, 312 (I). Het is mogelijk dat de studiebeurzen niet aan hen toegekend werden maar enkel aan Hongaarse studenten die nog in Oostenrijk waren en die later naar België kwamen. De Universitaire Stichting kende 82 studiebeurzen toe, de Gentse universiteit 15 en Oostpriesterhulp 20. ARAB, ADVZ, 312 (II).
- 13 ARAB, ADVZ, 312 (I), Séance du comité d'hébergement CIRE, 07/12/1956.
- 14 ARAB, ADVZ, 312, Nota vreemdelingenpolitie, 11/12/1956.
- 15 ARAB, ADVZ, 312, Staatsveiligheid, *Individus de moralité douteuse (parmi) les réfugiés hongrois*, 04/12/1956.
- 16 Zo vertrok een hele groep van deze zogenaamde asociale eind december 1956 naar Canada. Volgens de vluchtelingenorganisaties was een van hen Heza K., 'un blessé de Budapest. Il semble courageux et fort nerveux'. Zie: ADVZ, individueel vreemdelingendossier, 2.709.660.
- 17 Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE, Conseil d'administration 1955-1956, Rapport succinct sur le groupe de Hongrois reçu au CIRE (3 pagina's); ARAB, ADVZ, 312.
- 18 Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57. Een onderzoek naar het vluchtproces, de opvang en de integratie in Vlaanderen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, UGent, 2006.
- 19 ARAB, ADVZ, 312 (I); Vera HAJTO, *Milk sauce and Paprika. Migration, Childhood and Memories of the Interwar Belgian-Hungarian Child Relief Project*, Leuven: KUL University Press, 2016.
- 20 Michel DUMOULIN, Pour une histoire de l'immigration italienne en Belgique, 1946-1956. In: R. AUBERT (Ed.), *L'immigration italienne en Belgique. Histoire, langues, identité*, Louvain-La-Neuve et Bruxelles, 1985, pp. 27-52; Michel DUMOULIN, La catastrophe de Marcinelle dans son contexte national et

international. In: Felice DASETTO & Michel DUMOULIN (ed.), *8 août 1956, Marcinelle*, Louvain-La-Neuve: Ciaco, 1986.

- 21 De Joegoslavische autoriteiten vreesden vooral met de *hardcore*-groep achter te blijven. Een dergelijke clausule zou een precedent scheppen. De UNHCR was niet op de hoogte van het gentlemen's agreement. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (II).
- 22 ARAB, Grensinspecties, 43.
- 23 Niet enkel arbeiders werden gerekruteerd. Zo trok Cockerill Yards Fehervari aan, een Hongaarse burgerlijk ingenieur scheepsbouw, voor zijn scheepswerven in Hoboken. Hij is de vader van de flamboyante ondernemer Gabriel Fehervari. Zie: *Humo*, 22/07/2008, nr. 3542.
- 24 ADVZ, 312; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956*. Mémoire de licence inédite, 1992, pp. 67-71; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen [...]*
- 25 La Belgique a déjà accompli un effort énorme en ce qui concerne les réfugiés et vous n'ignorez pas combien s'avère difficile la remise au travail de personne qui ont séjourné pendant des mois dans des camps.' Zie: ADVZ, 330 en 312 (II), Minister van Justitie Lilar aan minister van Buitenlandse Zaken Larock, 18/07/1957.
- 26 ARAB, ADVZ, 330 en 312 (II); Musée Juif de Belgique, Archives de l'International Rescue Committee, Conseil d'administration du CIRE, 09/08/1957.
- 27 *Recrutement d'ouvriers réfugiés de toutes provenances-récapitulation générale*. Rijksarchief Hasselt, Fedechar, DPs, Comité d'hébergement, 25/10/1957; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Conseil d'administration, 09/08/1957, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11/957 en Nota, CIRE 17/06/1957; ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse 5, Marcette aan Dronsart, 13/06/1957; ARK, secrétaire, liste n.6, colis 220.
- 28 ADVZ, individueel vreemdelingendossier, 2.745.790; Archief Commissariaat voor de Vluchtelingen en Staatlozen, C61.434.
- 29 Een van de Hongaren werkte drie weken in de mijn en trok dan naar Frankrijk. De Franse autoriteiten brachten hem terug naar België waar hij verklaarde niet naar Hongarije of naar de mijn terug te willen. Drie andere Hongaren legden er na twee dagen bovengronds en één dag ondergronds werken het bijltje bij neer, volgens een van hen 'impressionné par l'aspect des travaux souterrains'. Ze waren wel bereid bovengronds te werken of in een fabriek maar niet ondergronds. Zie: ADVZ, 2.745.648, 2.745.828 en 2.746.152.
- 30 AHCRCB, maandrapporten september-december 1957; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 11/1957. De Oostenrijkse politie die de zes repatrianten overnam zei aan zijn Belgische

collega's dat de zes naar Wenen zouden gebracht worden en niet naar Joegoslavië. Zie: ADVZ, individuele dossiers, 2.745.790.

- 31 ADVZ, 312.
- 32 18.000 Hongaarse vluchtelingen werden gerepatriëerd, onder wie 7722 uit Oostenrijk en 2773 uit Joegoslavië. Edward STANEK, *Verfolgt, Vertrieben, Flüchtlinge in Österreich von 1945-1984 [...]*, p. 66.
- 33 Eind maart 1957 hadden 154 Hongaren zich volgens de hulporganisaties laten repatriëren, maar de Oostenrijkse ambassade had al 300 aanvragen ontvangen voor een transitivum. Zie: ARAB, ADVZ, 312 (I), Rapport staatsveiligheid, 10/12/1956; ARK, Hongaarse vluchtelingen, caisse n.34, Rapport de la Croix-Rouge sur l'accueil des réfugiés hongrois, 01/03/1957; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*, p.50; Amsab-ISG, Archief Entr'aide, CIRE 1957 conseil d'administration, Rapport sur le fonctionnement du CIRE, 01/02/1957.
- 34 AHCRCB, maandrapporten november en december 1956; *Brugsche Courant en Woensdagblad*, 20/04/1957; M. DE CRAECKER, *Eisden: groei van een tuinvijk en haar bevolking (1907-1986)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 1987, p. 203.
- 35 Interview in Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 36 Archief maison catholique hongroise, Sander DOBAI, *Les Hongrois en Belgique*, p. 2; Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*, pp. 61-67.
- 37 In Leuven Centraal is een van die jonge moorde-naars uit het leven gestapt. Interview met de Hongaarse priester Sander Dobai. In: Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 38 Frédéric WERBROUCK, *L'accueil des réfugiés hongrois en Belgique en 1956 [...]*; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.
- 39 Hans HOFF & Hans STROTZKA, *Die psychohygienische Betreuung ungarischer Neuflüchtlinge in Österreich 1956-1958 in Verbindung mit einer Anleitung zum Verständnis und der Betreuung von Menschen in Extremsituationen*, Wenen, 1959.
- 40 Nicolas PERRIN & Frank CAESTECKER, De veranderingen van nationaliteit: 1830-1984, een statistisch overzicht. In: B. RENAUD e.a. (ed.), *Belg worden, de geschiedenis van de Belgische nationaliteitsvererving sinds 1830*, Brussel: Kluwer, 2016, pp. 100-101; Jessica LANGOUCHE, *Hongaarse vluchtelingen in 1956-57 [...]*.